

Fagy

A festő hátralépett, és homlokát összeráncolva, szemét élesre hunyorítva nézte a félig kész, valójában többször újrakezdett képet. Hümmögött, majd a gyűrött cigarettás dobozból kihúzott egy szálat, komótosan rágyújtott, és újra a képet figyelte. Szinte átfúrta pillantásával a vásznat. Elégedetlen volt, elégedetlenebb, mint tegnap.

A képen éjsötét háttér előtt fehér, ezüstös fényben megvillanó, göcsörtös ágak meredeztek. Törzs nélküli, sehonnan semerre nem tartó vastagabb ágak és vékonyabb gallyak. A festő azt a címet szánta a képnek: „Fagy”. Néha arra gondolt, lehetne az is a címe, hogy „Fázom”. De nem is a cím a lényeg – morfondírozott immár sokadjára –, hanem az, hogy el tudjam kapni a fagy, az irtóztató fagyoskodás rajzolatát. Hogy vonalakkal és színekkel képes legyen megragadni a vacogtató, dermesztő, szinte már fájdalmas fázás érzetét. Azt az érzést, amikor a testem úgy átjárja a hideg, hogy egy apró mozdulat is késésként hasít belém.

Amióta ezt a képét elkezdte festeni, márpedig jó ideje festette, naponta többször is eszébe jutott a több évtizedes inspiráló. A festőt – ahogy akkoriban minden alkalmas fiatalembert – behívták katonának. Mint főiskolára fölvev, érettségizett fiút, tartalékos tiszti iskolába hívták be. Ez így akár jól is hangozhatott volna, de a valóság ennél sokkal rosszabb volt. Hiszen egy év alatt olyan gyötrelmes kiképzést kaptak, amibe belesűrűsödött a sorkatonák két éve és a nyolc hónapos altiszti tanfolyamok minden keserves próbatétele. A festő – aki akkor még festőinas sem volt – nehezen viselte a megpróbáltatásokat. Nem is a fizikai erőfeszítéseket, hanem inkább az a gondolata sajdukt a lelkébe, hogy legfogékonyabb korszakából kell egy esztendő el- vesztegetnie.

Egy alkalommal, a leghidegebb január eleji napokban gyakorlatra vitték őket a lakatlan folyópart mentén elterülő kiképzőbázisra. Nyilván úgy volt megtervezve az egyhetes gyakorlat, hogy a tiszti növendékek szokják a téli megpróbáltatásokat. A folyó völgyében zúgó, metsző szélben éjszakai lövészeteken kellett részt venniük, ahol nyomjelzős lövedékek voltak cikázó, narancs-sárga vonalakat a sötétben. Fülel sapkában, fölhajtott prémes gallérú félkabátban, kétszemélyes sátrakban kucorogva aludtak. Olyan hideg volt, hogy a kiosztott meleg étel percek alatt megdermedt a csajkájukban. Minden második éjszaka a felderítést gyakorolták, ami többnyire abból állt, hogy a lánctalpak szaggatta földút éles mintáza-

túra fagyott vájatában kellett kúszniuk. Térdükön a nadrág ronggyá feslett, alatta a jégvágta sebekből szivárgott a vérük.

Aztán valahogy eltelt ez a szörnyű hét is. Az utolsó napon testben és lélekben összefagyva álldogáltak a bágyadt fényű alkonyatban, és hallgatták, ahogy a parancsnokuk kiértékelte a gyakorlatot. Nyilván a tömzsi őrnagy is tudta, hogy a „fiai” nem mindennapi erőpróbán vannak túl, mert dicséret helyett annyit préselt ki magából: – Most már elmondhatják magukról, hogy voltak katonák. – Ezután az altisztek vették át a szót, és minden századot, szakaszt, rajt beosztottak, melyik teherautóra szálljon. Elindultak a járművek felé, amikor az egyik őrmester az előtte elhaladó festőre mutatott: – Maga lesz az őrlőszerszállító kocsin.

A festő csak percek múltán értette meg, mire szemelték ki. Amíg a többiek a ponyvával fedett teherautókra kapaszkodtak föl, ahol majd szorosan ülve egymást melegíthetik, ő egy lőszeres ládákkal megpakolt nyitott kocsira mászott föl. Fülébe húzta a sapkáját, fölhajtotta a prémes gallérját, lába közé fogta a géppisztolyát, és bevackolódott a vezetőfülke mögé. Soká, nagyon soká indult el a teherautók oszlopa. Rettenetesen fázott, de még mindig nem tudta, mi vár rá. Az egész heti fagyoskodás mintha most egyszerre, összeadódva gyötörte volna.

Fél éjszaka szinte lépésben haladt a konvoj. Ő ült a ládák tetején, nézett maga elé a dermesztő szélben, és próbált életben maradni. A mögötte araszoló teherautó két tompított fényét figyelte, de a hideg fény még inkább borzongató volt. Valami kellemesre, szépre, melegre akart gondolni. Tengerpartra, pálmafákra, napsütésre, bikinis lányokra, ám nem tudta soká elaltatni érzékeit. Minden ábrándozása, gondolatkísérlete csak másodpercekig tarthatott, mert újra és újra ráeszmélt, hogy már minden tagja meggémberedett a fagyos januári éjszakában. Gondolt egyet, félretolt néhány ládát, hogy közéjük bújjon, ezzel is védve magát a széltől. Csakhogy alig volt hely a ládák között, oldalvást fordulva szorongott a kemény és éles sarkok között. Mozdulni sem bírt. Valahogy hanyatt feküdt, és bár az oldalát bök-dösték a ládák éles sarkai, szinte bénán feküdt, a szemét a sötét égre emelte. És ekkor látta meg azt, amit évtizedeken át hordozott az emlékezetében, és amit most meg akart festeni a Fagy című képén. A koromfekete éjszakában hófehéren tündöklő, csupasz faágak, a teherautók reflektorfényében ezüstösen csillogó göcsörtös, idomtalan gallyak úsztak el a feje fölött. Hanyatt fekve, a ládák között szorongva bámulta a keskeny országút fölött két oldalról összeboruló fák csupasz koronáját. Mint valami torzszülött csontváza, idomtalan bordázata borult föl a sok ág és gally.

Dermedten feküdt, a szája lilára fagyott, a lehele-
te jégpáráként csapódott ki, minden mozdulatára
fagy hasított a testébe, és nem látott mást maga
fölött, csak a tündöklő fehér ágakat, ahogy lassan
elvonulnak a tekintete előtt. Ezt a látványt szeret-
te volna most a leghitelesebben, legkifejezőbben
megörökíteni a képén.

A festő, miközben mélyen beleszívott a ciga-
rettájába, már nem is a képét látta, hanem an-
nak a januári éjszakának az emlékezetében for-
gó, lassított filmjét. Akkor végeérhetetlen órákon
át döcögött vele a nyitott teherautó. Hátraha-
nyatlott, bénán szorongott a ládák között, és
érezte, vége van, itt fagy meg. Rágyújtani nem
tudott a lőszeres ládák között, ezért csak a kezét
dörzsölgette, aztán azt is abbahagyta, mert min-
den mozdulatára a fagy hasított a testébe. Azt
sem tudta, hol járnak, mennyi ideje mennek.
Mire lassú menetben haladva beértek a távoli
laktanyába, már teljesen megdermedt, alig bírt
lekászálódni a teherautóról. Annyira összefa-
gyott, hogy egy óra múlva sem engedett föl a me-
leg hálókörletben, csak azt érezte, hogy a fagyott
füle mindjárt leesik, égett az arca, dermedt arc-
csontja is szinte fájt, ha szólnia kellett.

Összevonta szemöldökét, úgy nézte a képet,
és elégedetlenül dünnögött: – Még nem jó, va-
lamiért még nem jó... Nem jön át az az iszonya-
tos fagy. Valahogy azt kéne érzékeltetni, hogy a
fák is fagyottak. Ha egy ághoz érnénk, azonnal
eltörne, mint a jégcsap. Hogy a sötét sem azért
olyan koromfekete, mert éjszaka van, hanem
azért, mert fagyos, januári éjszaka van. A színek
is megfagytak, eltűntek. Csak a fekete és a fehér
maradt. Egy hatalmas fekete lyuk lett a világból,
mindössze az ágakból formált idomtalan, hófe-
hér jégcsapok maradtak meg. A kozmikus fagyot
kéne ábrázolni. Főleg arról kéne szólnia a kép-
nek, hogy ez a látvány maga a kibírhatatlan fa-
gyoskodás, a dermedtség. Amikor az élet már
csak vegetálás, és a túlélésre, a megmaradásra
vagyakozás. Amikor lelassul a vérkeringés, az
erek is dermedtek, a szív is alig ver.

Miután a konvoj begördült a laktanyába, a fes-
tőnek és társainak első kötelessége a fegyverük
lelajozása volt, csak ezután mosakodhattak meg,
és ezután kaptak végre olyan ételt, ami nem hűlt
ki öt perc alatt a csajkájukban a szabad ég alatt. A
festő már akkor érezte, sőt tudta, az út fölött ösz-
szeboruló ágak látványát nem fogja elfeledni, és
azt az összefagyottságot sem, amit átélt a lőszeres
ládák között hanyatt dőlve. A teste később fölen-
gedett, a lelkében azonban örökre megmaradt
valami dermedtség, valami kiszolgáltatottság, az
elviselhetetlenség fehér ágakban megtestesülő
képe. Elvégezte a Képzőművészeti Főiskolát, de
még évtizedekig nem fogott bele a Fagy megfesté-
sébe. Ott motoszkált a tudata mélyén, de nagyon

sokáig nem érezte magában a bátorságot, az erőt,
a képességet, hogy megfesse ezt a látomásos,
mégis oly valóságos ábrázolatú képet.

Eppen elnyomta a cigaretta csikkjét, amikor
csöngettek a műterem ajtaján. Végignézett festék-
foltos köpenyén, aztán vállat vont, és ment ajtó
nyitni. Régi barátja, Illés állt az ajtóban: – Jónap,
jónap! – mondta Illés, aki rendszerint félszavakkal,
töredékes mondatokkal kommunikált. A festő bic-
centett, és betessékelte a vendéget.

– Sör, bor, pálinka? – kérdezte Illés.

– Bor – felelte a festő.

– Jöjjön! – ült le a másik egy fotelba.

A festő kivett a hűtőszekrényből egy fél üveg
rozét, poharakat keresett, töltött, koccintottak. –
Haladunk? – érdeklődött a vendég. – Ühüm –
nyögte a festő, aki maga is azonnal átvette ven-
dége lakonikus stílusát.

Csöndben üldögéltek egy darabig. Illés rázo-
gatta a poharát, szagolgatta a rozét, aztán egy
pillantást vetett a műterem közepén álló Fényre.
– A' mi? – kérdezte halkán. – Képféle – mondta
a festő. – Ja... – nyugtázta a vendég, és üres po-
harába bámult.

Illést, aki földrajz szakos tanárnak készült, a
katonaságnál ismerte meg, egy szakaszban szol-
gáltak, ott és akkor barátkoztak össze, és ez a
barátság évtizedek óta tartott. Illés néha hóna-
pokra eltűnt, ilyenkor, állítólag a világot járta.
Máskor meg naponta benézett. Sosem maradt
félóránál tovább. Rendszerint üldögélt, hallga-
tott, csöndben morfondírozott, ritkás szakállát
sodorgatta, megnézett egy-két falnak fordított
félkész festményt, majd az órájára pillantott: –
No, menyek – mondta afféle székelyes szófukar-
sággal. Ilyenkor a festő csöndben kikísérte, bú-
csúzóul szó nélkül hátba veregették egymást. A
barátok kevés szóból is értik egymást.

Most azonban Illés félóra múltán sem moz-
dult. Kiitta a borát, nézte a festményt, forgatta
kezében a poharat, néha dünnögött valamit.
Aztán megkérdezte: – E' mi akar lenni?

A festő előbb kortyolt egyet a borból, majd
fölidézte azt a januári éjszakát, amelyen termé-
szetesen Illés is ott volt, csak épp egy másik, sze-
rencséjére ponyvás teherautón kuporgott, füles
sapkában, fázósan, szinte összegörnyedve, hogy
minél kisebb testfelületét érje a hideg. Ő is emlé-
kezett arra a vad, fagyos éjszakára. Régebben
már szóba került közöttük ez a félig-meddig kö-
zös emlék.

Illés bólogatott és emlékezett. – Ja, ja.

Üres poharát a festő felé tartotta, és kérdőn
nézett rá. Az fölállt, kitöltötte a maradék rozét.
Illés forgatta a kissé habzó, rózsaszínű italt a po-
harában, ő is emlékezett. – Ja, összefagyunk.
Emlékszel? A nagy melák Rajkit úgy kellett le-
venni a platóról. Ja, teljesen megdermedt... –

maga elé nézett. Elmosolyodott: – Csoda, hogy Gál tizedes orra nem fagyott le... – mindketten nevettek, merthogy Gál tizedesnek hatalmas szaglószerve volt, ezért is hívták a háta mögött Csőrösnek. – Azannját’... – fűzte tovább gondolatait a maga szagztatott módján Illés. – Piszok fagyvolt ott a pusztában.

Mindketten ugyanarra gondoltak: ahogyan az ártéri erdő fölött, a téli este sötétjében a fagyos földön fölverik a kétszemélyes sátrakat. Festő és Illés összefűzték sátorlapjukat, kinkeseresven levertek a cölöpöket, fölállították a sátrukat, és amikor már azt hitték, hogy végre bebújhatnak pihenni, valamelyik tiszt egy elemlámpával hadonászva elkezdett ágaskodni, hogy a sátrak nem egyenes sorban állnak. Festő és Illés káromkodva bontották le a sátrukat, és újabb hosszás gyötrelmek között tíz centivel arrébb újból fölverték.

A festő azt hitte, ott fagy meg. Ráadásul este csak úgy sebtében verték le a sátor cölöpjeit, az egyik kifordult a fagyos földből, a sátorlap alja fölemelkedett kissé, épp annyira, hogy festő arra ébredt, az arca éppen kinn van a szabadban. Úgy érezte, a pofacsontja helyén egy törékeny jégcsap van.

– A nemere – mondta Illés. A festő kérdően pislogott. – A nemere, a szél... Erdélyben, jön le a Kárpátokból... – mondta Illés a maga szagztatott előadásmódjában. A festő bólintott. – A nemere, na’ az is baromi hideg. Egyszer ott szilvesztereztem, éjfél után mentünk a templomból egy ismerőshöz bulizni... Majd’ lefagyott a tököm – göcögött Illés. – Félcipőben voltam, én pesti marha... Te, az orromon kifújt levegő ráfagyott a bajuszomra... Szinte fájt, ahogy húzódott a bőr...

– Festő már rég nem hallotta egyszerre ennyit beszélni a barátját. Illés is mintha megérezte volna, hogy mértéken felül beszélt, mert elhallgatott, megforgatta a bort a pohárban és egy hajtásra kiitta. – Azannját’, kurva hidegek tudnak lenni Erdélyben. – Ezzel befejezte hosszúra sikerült monológját.

Festő bólogatott, de közben arra gondolt, hogy formákkal és színekkel milyen nehéz visszaadni a hangulatokat, az érzeteket, főleg az állapotokat. Az emlék valamiképp képpé alakítható. De a hangulat, az állapot? Az érzet? Hogyan lehet ábrázolni egy migrént? Vagy éppen azt, hogy szörnyű melegem van? Hiszen az ember nem csupán esetekre, helyzetekre, alakokra, tájakra emlékezik, de érzetekre is, impressziókra, állapotokra, magára a múltbeli pillanatra: egy fölismerésre, egy csalódásra, egy sértettségre, egy döbbenetre vagy öröme. Az érzet pillanatát megragadni és képpé alakítani, az a valami... – sóhajtott. Hiszen hetek óta éppen ezen dolgozik.

Illés még tünődött egy kicsit, aztán hamiskás mosollyal csak annyit mondott: – Gál tizedes csőrét le ne hagyd!

Miután elfogyott a rozé, Illés fölállt. A festő kikísérte barátját az ajtóig, hátba veregették egymást, ahogy szokták, aztán becsukta a műterem ajtaját. Visszaült a kép elé, és hosszan nézte a fehérén világító göcsörtös ágakat és az éjsötét háttérrel. Sokáig ült egy helyben, szinte ugyanúgy megmeredt a teste, mint annak idején a teherautó platóján. Aztán nehézkesen, sóhajtozva fölállt. – Elteszlek – mondta, és a félkész festményt befordította a fal felé.



Hernádi Paula: Kaptár (elektrográfia)